

Секція 4. МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 338.48

ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ПОБУДОВИ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Т.О. Науменко, І.О. Жувагіна

Досліджено особливості та проблеми розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу як основи рекреаційної та туристичної діяльності територій природно-заповідного фонду, а також сучасні форми управління рекреаційною діяльністю. Проаналізовано міжнародні підходи та методології виконання природоохоронної місії та сталого розвитку рекреаційної діяльності. Запропоновано формальне представлення природоохоронного проекту, побудовано кортеж раціонального використання рекреаційних ресурсів у межах зон регульованої рекреації та названо двовимірний підхід до визначення наслідків впливу туризму на ресурси. Здійснено графічний аналіз стану якості рекреаційних ресурсів у разі довготривалого надлімітного використання рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: рекреація, рекреаційна діяльність, рекреаційно-туристичний потенціал, рекреаційні ресурси, природно-заповідний фонд, модель, кортеж, менеджмент, туризм.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОДХОДОВ К ПОСТРОЕНИЮ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ УСПЕШНОГО РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Т.А. Науменко, И.А. Жувагина

Исследованы особенности и проблемы развития рекреационно-туристического потенциала как основы рекреационной и туристической деятельности территорий природно-заповедного фонда, а также современные формы управления рекреационной деятельностью. Проанализированы международные подходы и методологии выполнения природоохранной миссии и устойчивого развития рекреационной деятельности. Предложено формальное представление природоохранного проекта, построен кортеж рационального использования рекреационных ресурсов в пределах зон регулируемой рекреации и назван двухмерный подход к определению последствий воздействия туризма на ресурсы.

Ключевые слова: рекреация, рекреационная деятельность, рекреационно-туристический потенциал, рекреационные ресурсы, природно-заповедный фонд, модель, кортеж, менеджмент, туризм.

DEFINING APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF MANAGEMENT MODELS OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF RECREATIONAL REGIONS OF UKRAINE

T. Naumenko, I. Zhuvahina

The level of recreation and tourism development in Ukraine is low, in spite of significant natural recreational resources and natural conditions. As the world experience shows, recreational resources are not enough for the development of the recreational sector; combination of various factors such as social and economic, environmental, political and cultural is required. The development of recreational territories involves the achievement of such goals as environmental, economic and social. Achieving of these goals is facilitated by a variety of innovative programs and projects which are implemented through the modern marketing tools with use of progressive forms of enterprise, territory and region management. Recreational areas are the environment in which nature, people, production and information interact within the boundaries of administrative and territorial units within and outside of them. This relationship largely determines the direction of economic, environmental and social processes development. The presence of recreational resources and favorable conditions within the recreational territories determines the priority direction of the region's development and the integration of the recreational economy into the external economic environment. Consequently, nowadays the problem of developing the effective mechanism for regulation and improvement of the regional policy of the development of recreational territories becomes more acute. Dynamic progressive and balanced development of recreational territories is one of the most important problems of the further introduction of market relations and social transformations in Ukraine. Therefore, the authors investigate in the research paper the peculiarities and problems of development of recreational and tourist potential as the principal basis of recreational and tourist activity of territories of the nature reserve fund, as well as modern forms of recreational activities management. The international approaches and methodologies to the implementation of the environmental mission and the sustainable development of recreational activities are analyzed. Graphical analysis of the state of the recreational resources quality was carried out in the long-term limiting use of recreational resources.

Keywords: recreation, recreation activity, recreational and tourism potential, recreational resources, natural reserve fund, model, tuple, management, tourism.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання приросту доходів на державному та регіональному рівнях є

актуальним питанням сьогодення. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є вивчення потенційних ресурсних можливостей територій регіонів, а відтак виникає сенс вести мову про стан рекреаційно-туристського потенціалу (РТП) регіонів. І цілком логічним є твердження, що збереження екосистем у стані, найбільш наближеному до природного, раціональне використання природних ресурсів є основою екологічно збалансованого розвитку рекреаційної галузі країни [1].

Отже, виникає об'єктивна необхідність дослідження раціонального використання природних ресурсів на цих територіях із метою їх успішного економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш глибоко і системно теоретичні питання оцінки розвитку туристично-рекреаційних регіонів, планування та розміщення територіально-рекреаційних систем досліджуються фахівцями у сфері економіки та економічної географії.

Структуру, особливості, територіальне розміщення туристично-рекреаційних ресурсів висвітлюють у своїх працях: А.С. Краєвська, І.М. Дишловий, В.М. Кислий, О.О. Бейдик та ін., особливості розвитку територіально-рекреаційних систем – М. Долішній, В. Євдокименко, І. Смаль, Н. Недашківська, О. Шаблій та ін.

Питання кластеризації рекреаційних територій знайшли відображення в працях І. Бистрякова, М. Войнаренка, Т. Галушкіної, Є. Хлобистова, Т. Цихан, Л. Чернюк, Л. Черчик.

Складність методик дослідження туристичних ресурсів зумовлена багатьма чинниками, серед яких брак чітко розроблених методик, рівень забезпеченості інформацією про якість і кількість рекреаційних ресурсів, «невидимість» ефекту використання ресурсів, суб'єктивність дослідження тощо.

Результати дослідження доводять, що не вистачає інструментів оптимізації проектних рішень щодо рекреаційного природокористування для розвитку рекреаційних ландшафтних парків (РЛП) природно-заповідного фонду (ПЗФ) України. До невирішених проблемних питань відноситься управління оптимальним співвідношенням видів природокористування та функціональних типів, процесами взаємодії між рекреаційними навантаженнями і стійкістю рекреаційної системи, її окремих компонентів в їхній динаміці.

Мета статті – дослідити особливості формування РТП регіонів, до складу яких входять парки ПЗФ, визначити успішні практики його реалізації та підходи до побудови управлінських моделей успішного розвитку рекреаційно-туристичних регіонів.

Вклад основного матеріалу дослідження. Україна має достатній природний потенціал туристично-рекреаційних ресурсів для того, щоб стати країною з розвинутою туристичною індустрією. Однак ступінь його використання порівняно з туристично розвиненими країнами й досі є незначним. Так, якщо надходження від міжнародного туризму в США перевищують 74 млрд дол. США, Франції та Іспанії – 40 млрд дол. США, Італії – 35 млрд дол. США, то в Україні – близько 1 млрд дол. США.

Результати проведених досліджень СOT передбачають, що туристичний рух до 2024 року зросте до 1,6 млрд туристів на рік, які витратять 2 трлн дол. США, тобто 5 млрд дол. США на день. Повний внесок туризму до ВВП країни досліджено та подано авторами на рис. 1.

Рис. 1. Повний внесок туризму до ВВП країни, побудовано на основі узагальнення джерел [2; 3]

За статистичними даними, в Україні діє 19 національних природних парків та 45 регіональних ландшафтних парків [4].

Формально будь-який природоохоронний проект, направлений на розвиток рекреаційно-туристичної галузі, авторами пропонується представляти в такому вигляді:

$$Pr = \langle \Omega, Y, F, R, E, Z, RS, T \rangle, \quad (1)$$

де Ω – цільова функція проекту; Y – комплекс робіт; F – екологічний результат проекту; R – соціальний результат проекту; E – економічний

результат проекту; Z – фінансові витрати на проект; RS – ресурси проекту; T – часові рамки проекту.

Реалізація проекту для рекреаційно-туристичної діяльності передбачає побудову ефективної моделі управління РТП, яка має враховувати певні територіальні особливості та вимоги.

Особливості режиму рекреаційного використання ресурсів РЛП відображені в ст. 21–38 закону України «Про природно-заповідний фонд України», у яких зазначено, що спеціальне використання природних ресурсів здійснюється в межах ліміту. Ліміт визначається граничним навантаженням та терміном використання природних ресурсів залежно від їх особливостей. Межі граничного навантаження визначаються нормативами рекреаційного навантаження щодо функціональних зон паркової території. За функціональними ознаками встановлено граничне навантаження від 20 до 150 осіб на гектар. Ліміт на певний вид природних ресурсів може бути короткостроковим – до 1 року, і довгостроковим – від 1 до 10 років, залежно від категорії території та цілі об'єкта, а також рекреаційних особливостей природних ресурсів [5].

Рекреаційна діяльність відповідно до законодавства прийнятна в зонах регульованої та стаціонарної рекреації, туристська – в зонах регульованої рекреації. Також у наукових колах розрізняють три основні типи моделей зонування: концентричний, лінійний та поліцентричний.

Використання рекреаційних природних ресурсів – об'єктів проекту успішного розвитку рекреаційно-туристичної діяльності з природоохоронною місією є складним процесом. Рациональне їх використання в межах зон регульованої рекреації може регулюватися складовими кортежу (2), запропонованого авторами як основа для побудови математичної управлінської моделі ефективного розвитку рекреаційних регіонів.

$$\text{Re } g = \langle C_z, N_r, S, T_r, REKR, R_r, P_c \rangle, \quad (2)$$

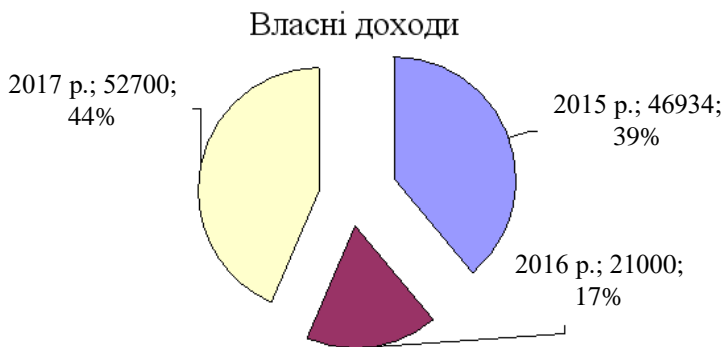
де C_z – сектор зони; N_r – норма рекреаційного навантаження; S – площа сектора зони; T_r – тривалість рекреаційного природокористування в секторі зони; $REKR$ – кількість рекреантів в заданому секторі зони; R_r – рекреаційне навантаження на сектор зони; P_c – якість природного ресурсу сектора зони.

Здійснений авторами аналіз співвідношення просторових характеристик екотуристичного рекреаційного продукту з елементами інфраструктури показав, що в рекреаційно-туристичній діяльності задіяні переважно туристичні об'єкти з найкращою транспортною

доступністю. Забезпечення й облаштування транспортними мережами в Україні залишається на низькому рівні. На кожні 1000 км² території припадає лише 282 км автомобільних доріг і 29 км залізниць. Лише 2% доріг України можна розглядати як такі, що відповідають європейським стандартам, усього 90 км із них відповідають так званому автобану або експрес-шосе [6].

Для ефективного розвитку рекреаційних регіонів акцент слід ставити на сталому розвитку, що забезпечує визначений тип рівноваги, тобто баланс між соціально-економічними та природними складовими. Результати проведених досліджень зарубіжного досвіду та розробок українських науковців щодо необхідності забезпечення такої збалансованої взаємодії соціально-економічних та природних складових для побудови моделі успішного рекреаційного регіону підтверджуються звітними та експертними даними про діяльність рекреаційно-ландшафтного парку «Гранітно-степове Побужжя».

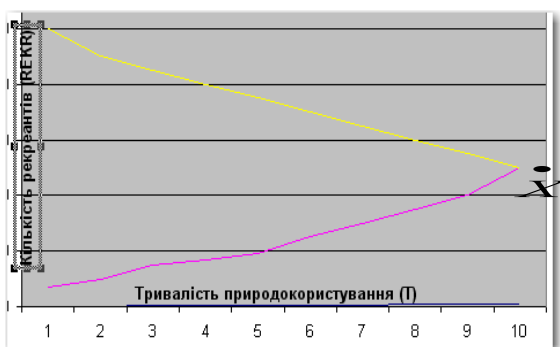
Його паркова територія має лінійний тип моделі зонування, оскільки розміщується на прибережній території вздовж річки Південний Буг. Але практичного поділу на зони рекреаційної діяльності територія не має, як наслідок, у її межах здійснюється неконтрольована рекреаційна діяльність. При цьому кількість рекреантів щороку зростає, про що свідчить навіть частковий рівень доходів, що надходить до адміністрації парку (рис. 2) без урахування готельного бізнесу, безоплатних послуг з метою рекреації дітей, інвалідів та інших пільгових категорій.

Рис. 2. Дохід рекреаційно-ландшафтних парків «Гранітно-степове Побужжя» від рекреаційної діяльності, розраховано автором на основі [4; 5]

У 2016 році спостерігається перепад рівня доходів у зв'язку зі зміною туроператора. Незважаючи на це, кількість рекреантів зростає, тому що послуги надаються не лише з метою бізнес-діяльності, а і з рекреаційною місією. Як наслідок, зростає граничне навантаження на рекреаційну територію та виснаження її рекреаційних ресурсів. У межах рекреаційно-ландшафтних парків с. Мигія, де великою популярністю користується кемпінг «Мигія Рафтинг Тур» та мають місце стихійні неконтрольовані відвідування рекреантів із наметовим варіантом розміщення, перебуває в сезон набагато більша за граничне навантаження кількості рекреантів на гектар території (понад 150 осіб).

Таким чином, за 10 років довгострокового використання рекреаційних ресурсів у названій зоні й на типових рекреаційних територіях про природне відновлення ресурсів мови уже може не йти. Графічно показано можливі зміни стану навколишнього середовища, які можуть бути спричинені цілеспрямованими діями, такими як максимізація прибутковості туристичної індустрії чи неконтрольована рекреаційна діяльність (рис. 3).

Рис. 3. Графічне зображення стану рекреаційних ресурсів у разі довгострокового надлімітного використання рекреаційних ресурсів, побудовано на основі узагальнення [5; 6]

X – критична точка, у якій змінюється значення якості на негативне. Це певний проміжок часу, з якого почнеться вимирання рекреаційних ресурсів та забруднення довкілля.

Прикладом використання державних інвестицій для виконання проектів туристичного розвитку є муніципалітети Бразилії, коли уряд за 4 роки інвестував 8 млрд дол. у туристичні ресурси на відновлення екології. У результаті Бразилія стала країною, привабливою для інвесторів, приватні інвестиції тільки за один рік досягли 6 млрд дол., а доходи від туристичної галузі склали 31,9 млрд дол.

У зв'язку з цим, щоб запобігти майбутнім можливим проблемам рекреаційної діяльності, пропонується форма управління на основі кластерного підходу, здатна забезпечити взаємодію діючої адміністрації парку з підприємницькими структурами, фізичними особами та владою для виконання природоохоронної місії, фінансового регулювання рекреаційної діяльності та розвитку інфраструктури. Запровадження кластерного підходу потребує структурної реорганізації діючої адміністрації парку. Тому потрібне наукове обґрунтування поєднання об'єктів рекреаційних, туристичних, наукових установ, підприємницьких структур з органами державної влади регіонів та областей. Зрештою, розвиток туристичного бізнесу рекреаційно-ландшафтних парків за такого підходу має бути контрольованим з боку адміністрації в синергії з регіональною владою.

Висновки. Таким чином, проведені авторами дослідження доводять, що наразі бракує єдиної управлінської моделі успішного розвитку рекреаційних територій, інструментів оптимізації проектних рішень щодо національного рекреаційного природокористування, стійкого збалансованого розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу парків ПЗФ.

Отже, першочерговим завданням є оптимізація рекреаційного використання території з перерозподілом потоків відпочивальників у межах рекреаційних зон парків природно-заповідного фонду відповідно до закону «Про природно-заповідний фонд України».

Із цією метою, авторами розроблено та запропоновано кортеж як основу для побудови управлінської моделі ефективного розвитку рекреаційних регіонів. При цьому управлінська модель повинна вирішувати задачу, що вибудувалася в результаті досліджень: науково-методичні підходи економістів до розвитку ресурсів розглядаються диференційовано, в окремих рекреаційних зонах, тому необхідне досягнення інтегрованого ресурсного розвитку із системним підходом до його формування, побудови зональної взаємодії потенційних можливостей паркових територій.

Організаційну структуру управління рекреаційними територіями автори запропонували будувати за кластерним підходом. У науковій праці представлений двовимірний підхід до визначення наслідків впливу туризму на рекреаційні ресурси.

Унікальність природних умов, наявність законодавчих обмежень, адміністративний парковий характер управління, фінансові проблеми та відсутність дієвої підтримки регіональної влади зумовлюють необхідність глибоких структурних змін в управлінні розвитком рекреаційно-туристського потенціалу в межах регіональних ландшафтних парків України, розробки методологічного підґрунтя

управління розвитком їх потенціалу як основи рекреаційної та туристичної діяльності території природно-заповідного фонду.

Список джерел інформації / References

1. Красівська А. С. Суть та оптимізація рекреаційного природокористування в Україні / А. С. Красівська // Вісник. – Рівне, 2009. – Вип. 15, № 4.

Kraievskva, A.S. (2009), ["Sut ta optymizatsiia rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia v Ukraini", *Visnyk*], Rivne, Vol. 15, No. 4.

2. Дишловий І. М. Особливості функціонування регіонального рекреаційно-туристичного кластеру та його регулювання / І. М. Дишловий // Економіка и управление. – 2010. – № 6. – С. 69–75.

Dyshlovyi, I. (2010), ["Osoblyvosti funktsionuvannia rehionalnogo rekreatsiino-turystychnoho klasteru ta yoho rehuliuвання", *Ekonomyka y upravlenye*], No. 6, pp. 69-75.

3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія : монографія – К. : ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.

Beidyk, O. (2001), [*Rekreatsiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia: monohrafiia*], Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», Kyiv, 395 p.

4. Файбусович Э. Л. К вопросу о методике оценки регионального рекреационно-туристского потенциала / Э. Л. Файбусович // Труды Академии туризма. – 2000. – Вып. 3. – С. 236–244.

Faibusovych, E. (2000), ["K voprosu o metodyke otsenky rehyonalnogo rekreatsyonno-turystskoho potentsyala", *Trudy Akademyy turyzma*], Vol. 3, pp. 236-244.

5. Литовченко А. Ю. Влияние процессов глобализации международной интеграции на развитие сферы туристических услуг в России : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / А. Ю. Литовченко. – Краснодар, 2008. – 23 с.

Lytovchenko, A. (2008), [*Vlyaniye protsessov hlobalyzatsyy mezhdunarodnoi yntehratsyy na razvutyie sfery turystycheskykh usluh v Rossyy: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk*], Krasnodar, 23 p.

6. Гуляев В. Г. Туризм: экономика и социальное развитие / В. Г. Гуляев. – М. : Финансы и статистика. – 2003. – 304 с.

Huliaev, V. (2003), [*Turyzm: ekonomyka y sotsyalnoe razvutyie*], Fynansy y statystyka, 304 p.

Науменко Тетяна Олександрівна, ст. викл., кафедра обліку та економічного аналізу, інженерно-економічний факультет, Первомайська філія Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова. Адреса: вул. Одеська, 107, м. Первомайськ, Миколаївська обл., Україна, 55200. Тел.: (051)614-24-54; e-mail: naumenkotaty63@gmail.com.

Науменко Татьяна Александровна, ст. преп., кафедра учета и экономического анализа, инженерно-экономический факультет, Первомайский филиал Национального университета кораблестроения им. адмирала Макарова. Адрес: ул. Одесская, 107, г. Первомайск, Николаевская обл., Украина, 55200. Тел.: (051)614-24-54; e-mail: naumenkotaty63@gmail.com.

Naumenko Tetyana, Senior Lecturer at the Department of Accounting and Economic Analysis, Faculty of Engineering and Economics, Pervomaysk Branch of the National University of Shipbuilding them. Admiral Makarov. Address: Odesska Str., 107, Pervomaysk, Mykolaiv region, Ukraine, 55200. Tel.: (051)614-24-54; e-mail: naumenkotaty63@gmail.com.

Жувагіна Ірина Олександрівна, канд. екон. наук, доц., декан інженерно-економічного факультету, Первомайська філія Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова. Адреса: вул. Одеська, 107, м. Первомайськ, Миколаївська обл., Україна, 55200. Тел.: (051)614-24-54; e-mail: Irene.zhuvagina@gmail.com.

Жувагіна Ірина Александровна, канд. екон. наук, доц., декан инженерно-экономического факультета, Первомайский филиал Национального университета кораблестроения им. адмирала Макарова. Адрес: ул. Одесская, 107, г. Первомайск, Николаевская обл., Украина, 55200. Тел.: (051)614-24-54; e-mail: Irene.zhuvagina@gmail.com.

Zhuvahina Irina, PhD. Econ. Science, Associate Professor, Dean of the Faculty of Engineering and Economics, Pervomaysk Branch of the National University of Shipbuilding them. Admiral Makarov. Address: Odesska Str., 107, Pervomaysk, Mykolaiv region, Ukraine, 55200. Tel.: (051)614-24-54; e-mail: Irene.zhuvagina@gmail.com.
DOI: 10.5281/zenodo.1303864

УДК 659.1:378.147

ВПЛИВ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА МАРКЕТИНГОВУ ПОЛІТИКУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

К.С. Олініченко, О.М. Прядко, Г.Л. Чміль, Д.С. Шкреба

Досліджено досвід використання освітніх технологій провідними закладами вищої освіти України та тенденції розвитку засобів надання освітніх послуг. Проаналізовано стан і тенденції розвитку дистанційних та електронних методів просування освітніх послуг державними закладами вищої освіти. Розроблено пропозиції щодо розширення каналів надання освітніх послуг Харківського державного університету харчування та торгівлі.

Ключові слова: освіта, послуги, маркетинг, освітні технології.

© Олініченко К.С., Прядко О.М., Чміль Г.Л., Шкреба Д.С., 2018